

Лех О. С.,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

АНТОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ У СИСТЕМІ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Запропонована стаття присвячена дослідженню антонімічних відношень параметричних прикметників сучасної німецької мови шляхом статистичного аналізу сполучувальних властивостей слова.

Ключові слова: антоніми, антонімічні відношення, синонімічні відношення, прикметникова лексема, семантика, лексико-семантична ознака, лексико-семантична група, парадигматичне утворення, семантичні властивості.

The article deals with the investigation of antonymic relations in the parametric adjectives in Modern German by means of statistic analysis of the compatibility characteristics of the word.

Keywords: antonyms, antonymic relation, synonymic relation, adjectival lexeme, semantics, lexico-semantic characteristic featwa, lexico-semantic group, paradigmatic formation, semantic characteristics.

У філософії, логіці, лінгвістиці явище антонімії неодноразово привертало і привертає увагу дослідників. Проблеми лексичної антонімії досліджували Л. О. Новіков, В. О. Іванова, О. О. Тараненко, Н. Л. Соколова та ін. Розроблено теоретичні проблеми антонімії; здійснено класифікацію лексичних антонімів; досліджено властивості антонімів на синтагматичному, парадигматичному, функціональному рівнях; розглянуто співвідношення антонімів і синонімів, антонімів і полісемічних слів, розглянуто антонімічні відношення між елементами окремих лексико-семантичних груп, досліджено словотвірну антонімію тощо.

Незважаючи на різне розуміння антонімії як вияв мовної парадигматики, дослідники завжди сходились на одному: наявність у двох знаків відношень протилежності [8, с. 31].

Серед парадигматичних зв'язків доцільно детальніше розглянути антонімічні зв'язки між досліджуваними прикметниковими лексемами, оскільки “за семантичними властивостями, які проявляються в синтагматичному плані мови, синоніми та антоніми не різняться між собою, тобто належать до одного кола семантичних явищ і можуть розглядатись у рамках однієї синтагмо-підсистеми” [7, с. 68], а синонімічні та антонімічні відношення являють собою різновиди одного явища – семантико-смыслового збігу та розбіжностей [2, с. 32].

Оскільки ми розглядаємо та аналізуємо контрастивні зв'язки між прикметниками, що позначають розмір, то вважаємо за потрібне зупинитися

і на визначенні антонімів. Антонімами називають у лексикології “одно-рівневі одиниці мови чи мовлення, значення яких перебувають у відношенні протилежності” [8, с. 31]. Антонімічними можуть бути слова, протиставлені за найзагальнішою і найсуттєвішою для їх значення семантичною ознакою, до того ж вони знаходяться на крайніх точках відповідної лексико-семантичної парадигми [9, с. 131]. Лексична сполучуваність антонімів збігається із сполучуваністю синонімів.

Беззаперечними ознаками слів-антонімів вважають:

- 1) лексико-семантичні ознаки: а) приналежність до однієї лексико-семантичної групи; б) наявність протилежної семантики;
- 2) граматичні: а) приналежність до однієї частини мови; б) однакова лексична сполучуваність; в) замкнута структура;
- 3) функціональні: а) однакове стилістичне забарвлення; б) регулярна спільна відтворюваність у тексті [3, с. 5].

У парадигматичному плані головною ознакою антонімів є протилежність семантики. На співвіднесеність семантики антонімів звертали увагу Р. А. Будагов [1], Л. А. Новиков [6], які розглядають антоніми як слова різного звучання, що виражають протилежні, але співвіднесені одне з одним поняття. Але особливо чітко взаємозалежність і співвіднесеність антонімів виділена Д. М. Шмельовим, який зазначає, що “кожний із членів антонімічного протиставлення визначається як лексико-семантична одиниця власне цим протиставленням. Так, значення “великий” існує тільки тому, що існує значення “маленький”, і навпаки, обидва ці слова в основних значеннях взаємопередбачають один одного і є взаємозалежними одне від одного” [9, с. 142].

Метою запропонованої статті є встановлення антонімічних відношень між досліджуваними прикметниковими лексемами шляхом статистичного аналізу сполучувальних властивостей слова. Результати дослідження лексичних мікросистем підтверджують те, що одним з різновидів лексико-семантичних груп може бути ЛСГ, яка складається з двох протилежних синонімічних рядів. Такі групи розглядаються як дводомінантні, однак, єдині, цілісні парадигматичні утворення.

Об’єктом дослідження послугувала лексико-семантична група параметричних прикметників, що має дві доміанти (*groß* і *klein*) і складається з двох синонімічних рядів [5, с. 61-71]. **Матеріалом** дослідження стали твори художньої прози німецьких письменників другої половини ХХ ст.

Для виявлення об’єктивних антонімічних зв’язків, урахування сукупності розбіжностей нами був застосований спеціальний статистичний метод – кореляційний аналіз.

У ході дослідження було проаналізовано 23 прикметники, загальна частота вживання яких у тексті складає не менше 10 разів. Оскільки число спостережень n для кожної пари прикметників дорівнює 23, то число

ступенів свободи для кореляційного аналізу складає $23 - 2 = 21$. При $df = 21$ мінімально значущий коефіцієнт дорівнює 0,433 ($P = 0,05$) або 0,549 ($P = 0,01$) [4, с. 29-30]. Отже, зв'язки слів з коефіцієнтом нижче 0,433 будемо вважати слабкими, від 0,443 до 0,549 – середніми, більше 0,549 – сильними. Результати кореляційного аналізу для досліджуваних прикметників відображені в таблиці 1. На основі отриманих даних ми розглядатимемо лише сильні та середні зв'язки для кожної досліджуваної лексеми (див. рис. 1).

За допомогою дистрибутивно-статистичного аналізу було встановлено, що досліджуваний ЛСГ прикметників властива велика кількість сильних та середніх антонімічних зв'язків між її елементами.

Серед елементів підгрупи зі значенням “великий” найбільшу кількість сильних антонімічних зв'язків зафіксовано у прикметників *riesig* (6), *hoch* (5), *mächtig* (6): *riesig – schmal* (0,478), *riesig – winzig* (0,886), *riesig – dünn* (0,554), *riesig – eng* (0,541), *riesig – klein* (0,665), *riesig – niedrig* (0,756); *hoch – klein* (0,570), *hoch – niedrig* (0,506), *hoch – winzig* (0,477), *hoch – eng* (0,449), *hoch – gering* (0,445); *mächtig – niedrig* (0,703), *mächtig – schmal* (0,445), *mächtig – winzig* (0,722), *mächtig – dünn* (0,494), *mächtig – eng* (0,784), *mächtig – klein* (0,823).

Прикметники *groß*, *breit*, *dick* виявили по чотири антонімічних зв'язки: *groß – klein* (0,740), *groß – winzig* (0,549), *groß – eng* (0,609), *groß – gering* (0,563); *breit – dünn* (0,877), *breit – klein* (0,669), *breit – winzig* (0,809), *breit – schmal* (0,879); *dick – dünn* (0,830), *dick – klein* (0,830), *dick – schmal* (0,638), *dick – winzig* (0,875).

По два сильні антонімічні зв'язки встановлюють прикметникові лексеми *lang*, *gewaltig*, *ungeheuer*: *lang – kurz* (0,966), *lang – knapp* (0,614); *gewaltig – gering* (0,933), *gewaltig – knapp* (0,693); *ungeheuer – gering* (0,867), *ungeheuer – knapp* (0,642).

Для прикметника *geräumig* встановлено три сильних зв'язки: *geräumig – niedrig* (0,930), *geräumig – eng* (0,576), *geräumig – winzig* (0,526).

Кількість антонімічних зв'язків прикметників *breit*, *geräumig*, *hoch*, *mächtig*, *riesig* відповідає кількості встановлених синонімічних зв'язків.

Для прикметників *breit*, *lang* спостерігається дещо більша кількість антонімічних зв'язків, а для прикметників *gewaltig*, *groß*, *ungeheuer* – дещо більша кількість синонімічних зв'язків.

У підгрупі “малий” прикметникові лексеми *klein*, *winzig* мають найбільшу кількість сильних антонімічних зв'язків: *klein – groß* (0,740), *mächtig* (0,823), *riesig* (0,665), *breit* (0,669), *dick* (0,631), *erwachsen* (0,568), *hoch* (0,570); *winzig – breit* (0,809), *dick* (0,875), *geräumig* (0,526), *groß* (0,549), *hoch* (0,477), *mächtig* (0,722), *riesig* (0,886).

Велику кількість антонімічних зв'язків виявляють прикметники *eng* (6), *dünn* (4), *gering* (4), *niedrig* (4), *schmal* (4).

Прикметникова лексема *knapp* пов'язана сильними антонімічними зв'язками з прикметниками *lang* (0,614), *ungeheuer* (0,642), *gewaltig* (0,693). Прикметник *kurz* пов'язаний тільки з лексемою *lang*. Між ними виявлено найсильніший антонімічний зв'язок з показником 0,966. У всіх елементів підгрупи "малий" (крім прикметника *kurz*) кількість сильних зв'язків перевищує кількість відповідних синонімічних зв'язків.

У цілому, як видно з наведених даних, сила зв'язку між антонімами знаходиться у прямій залежності від кількості спільних синтагматичних контекстів та у зворотній залежності від кількості значень семантично пов'язаних слів, так як із збільшенням числа значень слова зменшується вірогідність збігу семантики цього слова з семантикою іншого слова.

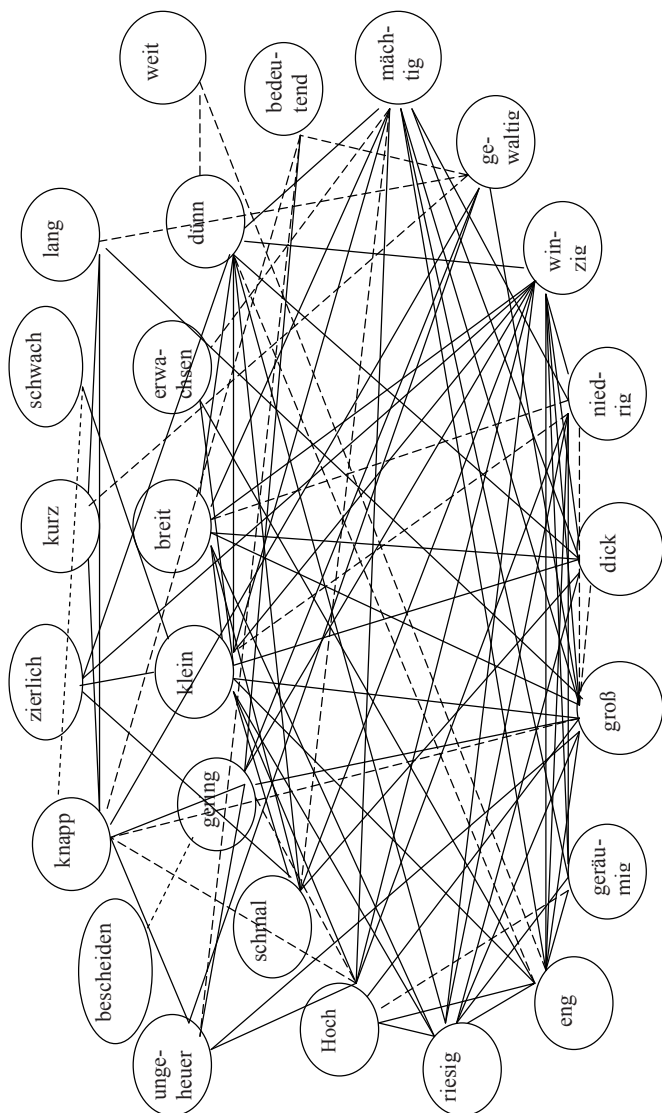
Таким чином, проведений нами аналіз дозволяє встановити антонімічні відношення між прикметниковими лексемами досліджуваної лексико-семантичної групи на основі синтагматичних зв'язків, отриманих внаслідок аналізу тексту та встановити силу цих зв'язків. Найбільшу кількість сильних антонімічних зв'язків зафіксовано у прикметників *riesig, hoch, mächtig, klein, winzig, gering, eng*.

Література:

1. Будагов Р. А. Проблемы развития языка / А. Р. Будагов. – М.-Л.: Наука, 1965. – 73 с.
2. Вилюман В. Г. Английская синонимика: Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. "Иностр. яз." / В. Г. Вилюман. – М.: Высшая школа, 1980. – 128 с.: Библиогр.: С. 122-126.
3. Иванова В. А. Антонимия в системе языка / А. В. Иванова. – Кишинев: Штиинца, 1982. – 162 с.
4. Левицький В. В. Семасиология. – Винница: Нова Книга. – 2006. – 512 с.: ил., табл. – Библиогр.: С. 424-508.
5. Лех О. С. Інвентаризація лексико-семантичної групи прикметників на позначення розміру в сучасній німецькій мові / Ольга Лех // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. – Вип. 339-240: Германська філологія: – Чернівці: Рута, 2007. – С. 61 – 71.
6. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (Семант. анализ противоположности в лексике) / А. Л. Новиков. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 274 с. – Библиогр.: С. 262-267.
7. Плотников Б. А. Дистрибутивно-статистический анализ лексических значений / Под ред. А. Е. Супруна. – Минск: Вышэйшая школа, 1979. – 134 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Селіванова Олена. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М.: Наука, 1973. – 278 с.

klein	knapp	kurz	lang	mächtig	niedrig	riesig	schmal	schwach	stättlich	ungeheuer	weit	winzig	zierlich
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
0,241	0,403	0,209	0,212	0,259	-0,022	-0,001	-0,015	-0,128	-0,064	0,365	-0,059	0,001	-0,127
0,181	0,379	0,157	0,158	0,184	-0,061	-0,073	-0,077	0,385	-0,093	0,329	-0,278	-0,077	-0,058
0,669	-0,067	0,273	0,256	0,578	0,398	0,682	0,879	0,058	0,017	0,009	0,287	0,809	0,782
0,631	-0,172	0,124	0,087	0,551	0,248	0,759	0,638	-0,029	0,063	-0,121	0,306	0,875	0,845
0,569	-0,062	0,259	0,239	0,494	0,213	0,554	0,826	-0,005	0,11	-0,072	0,427	0,712	0,814
0,796	-0,043	0,007	0,109	0,784	0,646	0,541	0,332	0,223	0,655	0,125	0,438	0,463	0,137
-0,077	0,204	-0,087	-0,110	-0,219	-0,101	-0,072	-0,139	0,210	-0,113	0,152	-0,171	-0,152	0,074
0,568	-0,092	-0,063	0,027	0,413	0,037	0,011	0,039	0,185	0,997	-0,056	0,167	0,091	0,162
0,388	-0,086	-0,041	0,015	0,700	0,930	0,675	0,305	-0,101	-0,061	-0,109	0,065	0,526	-0,012
0,125	0,777	0,331	0,291	-0,001	-0,049	0,054	0,119	0,536	-0,119	0,867	-0,019	-0,008	-0,126
0,211	0,693	0,358	0,292	0,043	0,001	0,018	0,006	0,579	-0,133	0,901	0,077	0,097	-0,05
0,740	0,381	0,254	0,561	0,593	0,431	0,552	0,299	0,627	0,156	0,677	0,244	0,550	0,288
0,570	0,400	0,202	0,212	0,630	0,506	0,604	0,164	0,233	0,073	0,471	0,068	0,477	0,216
x	0,103	0,163	0,236	0,823	0,450	0,666	0,510	0,433	0,584	0,177	0,352	0,708	0,579
	x	0,608	0,614	-0,038	-0,083	-0,073	-0,14	0,595	-0,128	0,642	0,108	-0,087	-0,02
		x	0,966	0,055	-0,084	-0,034	0,212	0,346	-0,095	0,257	0,131	0,115	0,166
			x	0,177	-0,012	-0,004	0,232	0,374	-0,001	0,250	0,193	0,103	0,148
				x	0,703	0,786	0,445	0,139	0,397	-0,001	0,233	0,722	0,304
					x	0,756	0,357	-0,14	-0,061	0,039	0,190	0,549	-0,025
						x	0,475	-0,036	0,044	0,013	0,273	0,886	0,465
							x	-0,204	0,044	0,014	0,291	0,643	0,496
								x	0,187	-0,097	0,122	0,004	0,173
									x	-0,131	0,246	0,051	0,181
										x	0,131	0,004	-0,114
											x	0,281	-0,005
												x	0,677

Рис. 1. Парадигматичні зв'язки досліджуваних прикметників (сильні, середні) (на основі кореляційного аналізу)

Примітка: суцільною лінією позначено сильні зв'язки між прикметниками; пунктирною – середні зв'язки.